

Jens Bjerring-Hansen, *Ludvig Holberg på bogmarkedet: studier i Peder Paars og den litterære kultur i 1700- og 1800-tallet*. København – Danish Humanist Texts and Studies (København: Det Kongelige Bibliotek/Museum Tusulanums Forlag, 2015). 333 pp.

Ludvig Holberg var en av de absolutt viktigste forfatterne i 1700-tallets Danmark-Norge. Holberg publiserte tekster i ulike sjangre og format over et langt og hendelsesfullt tidsrom i dansk-norsk historie, fra 1711 fram til sin død i 1754. Paradoksalt nok har mye av Holberg-resepsjonen, også den faglige, vært påfallende lite historisk orientert. Utgangspunktet har ofte vært tekstutgaver fra nyere tid og det som har blitt skrevet kan lett formidle et inntrykk av at verken Holberg eller samfunnet han levde i gjennomgikk grunnleggende forandringer i dette lange tidsrommet. Med boka *Ludvig Holberg på bogmarkedet* har Jens Bjerring-Hansen levert et viktig bidrag til Holbergforskningen som med all ønskelig tydelighet dokumenterer det fruktbare og nødvendige i ei historisk tilnærming til Holbergs tekster. Bjerring-Hansen er en teoretisk oppdatert bokhistoriker. I det foreliggende verket presenterer han historia om Holbergs tekster om Peder Paars på en grundig og spennende måte.

Boka er ei bearbeiding av forfatterens ph.d.-avhandling fra 2010. Som det sømmer seg et bokhistorisk verk har det blitt ei velskrevet, vakker og gjennomillustrert bok. Forfatteren starter med en bred presentasjon av nyere bokhistorisk forskning, der han framhever viktigheten av å ta tekstenes historisitet og materialitet på alvor. Dette innebærer at spørsmål om de historiske leserne, om sosiale, økonomiske og teknologiske forhold ved de konkrete utgivelsene framstår som sentrale. På dette viset blir det forskningsmessige fokuset flytta fra den autonome forfatteren og til det nødvendige samspillet mellom forfatter, trykker, utgiver og lesende publikum. Bjerring-Hansen antyder i forordet at de lesere som "vil

gå lige til sagen", kan hoppe over dette første kapitlet. Det er et av de få forfatterinnspillene leseren med god grunn bør se vekk fra.

De neste kapitlene tematiserer ulike sentrale bokhistoriske spørsmål på en måte som gjør at boka framstår som et samla hele og som en kronologisk gjennomgang av tekstens publikasjonshistorie fra 1719 til 1870. Hva slags tekst er *Peder Paars*? Dersom en tar utgangspunkt i utgaven fra slutten av 1720 som presenterer alle de fire bøkene Holberg skreiv om tittelpersonen for første gang, gir svaret seg selv. Undertittelens varedeklarasjon, "Poema Heroico-comicum", peker i retning av sammenhengende verk, som henvender seg til lesere med en viss latinsk og klassisk kompetanse, som kan ha glede av en uhyøytelig lek med antikke helteidikt.

Dersom en derimot, som Bjerring-Hansen, undersøker de trykte utgavene av de tre første delene som ble utgitt hver for seg som en slags føljetong fra 1719 av, blir spørsmålet om tekstens egenart og sjanger mer komplekst. Den første delen utkom under tittelen *En Ny, Sandferdig Wiise om Peder Paars*. Etter et mellomspill der denne utgivelsen ble klaget inn til kongen, utkom fortsettelsen under tittelen *Den berømmelige Peder Paarses Histories anden Bog* året etter. Ved å sammenlikne tittelbladene på disse første utgavene med mangfoldet av tekster som var i omløp på bokmarkedet, viser Bjerring-Hansen at disse to første sjangerangivelsene, altså vise og historie, slett ikke var tilfeldige merkelapper, men er en integrert del av tekstenes egenart. De ble på denne måten presentert som på samme måte som storparten av den litteraturen som ble utgitt på dansk, enten som vise eller historie.

Ved å lese de ulike delene av Peder Paars som føljetongfortellinger er det også mulig å registrere hvordan Holberg fortløpende tar hensyn til og også reflekterer over lesernes reaksjoner og samtidige hendelser. Noen av de store utfordringene ved prosessen fra manuskript til trykt tekst på starten av 1700-tallet

var den fullstendige mangelen på copyright-beskyttelse, det store omfanget på piratutgaver og de ulike boktrykkernes avgjørende betydning for det ferdige resultatet. Bjerring Hansen dokumenterer hvordan alle disse faktorene kom til å spille en viktig rolle i den tidlige publikasjonshistoria til tekstene om Peder Paars. Faktisk ble den første komplette utgaven med fire deler, forvirrende under navnet "Tredie Edition", utgitt som forfatterens mottiltak mot piratutgavene.

Denne publikasjonen gir også viktig kunnskap om hvordan Holberg selv framstod som forlegger for sine egne tekster. I et forretningsbrev fra desember 1720 til krigsbokholder Hagen i Trondheim gjør Holberg detaljert rede for hvordan verket skal distribueres: Hagen blir bedt om å skaffe abonnenter som skal betale før verket blir trykt. På denne måten fikk Holberg kontroll over sine egne skrifter og kunne også sikre at de intenderte leserne også ble tekstens faktiske lesere (s. 183). En detaljert gjennomgang av klagen mot Holbergs *Sandferdig Ny Wiise* gir ny innsikt i leser- og sjangerforventningen til de empiriske leserne av Holbergs tidlige skrifter mange år før for eksempel den litterære romanen framstod som etablert sjanger på bokmarkedet. Hva betød ord som "sandferdig" og, for andre dels vedkommende, "historie" som varedeklarasjon i en slik historisk sammenheng? Historikeren Grams detaljerte imøtegåelse av at første del skulle være sannferdig, førte i sin tur til at Holberg utstyrte verket med detaljerte fotnoter for å gjøre narr av en slik pedantisk lærdomskultur.

Bokhistorikere er opptatt av materielle uttrykk, også av skrifttyper. I et interessant kapittel om striden mellom fraktur og antikva, viser forfatteren at fraktur eller gotisk skrift i den grad dominerte det som ble utgitt på dansk fram til et godt stykke ut på 1800-tallet at leserne hadde store problemer med å lese latinske bokstaver. I nyere tid har dette forholdet blitt snudd på hodet. Da Carl S.

Petersen valgte å bruke frakturskrift på den vitenskapelige praktutgaven av Holbergs samlede verker som utkom fra 1913, var det i seg selv et uttrykk for intendert tidsmessighet og elitisme (s. 34–35). Mot slutten av boka undersøker Bjerring-Hansen Holbergs plass i den danske litterære kanon og argumenterer overbevisende for at den egentlige Holbertida, den tida Holberg ble mest lest og utgitt, var i 1835–1845 (s. 264). *Ludvig Holberg på bokmarkedet* formidler ny kunnskap på en forståelig måte. Boka framstår allerede som et verk som framtidig forskning verken på Holbergs forfatterskap eller på 1700-tallets bokhistorie kan se bort fra.

Rolv Nøtvik Jakobsen

Gustav Björkstrand, *Jacob Tengström: universitetsman, kyrkoledare och nationsbyggare*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 772 (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2012). 558 pp.

Med tegelstenen *Jacob Tengström: universitetsman, kyrkoledare och nationsbyggare* har Gustav Björkstrand skrivit en gedigen och heltäckande biografi över en kyrkans och universitetets man i händelsernas centrum. Med detta arbete i klassiskt empirisk tradition fylls onekligen en kunskapslucka i det sena 1700-talets och tidiga 1800-talets historia.

För den som inte känner till Gustav Björkstrand sedan tidigare kan berättas att han är professor emeritus i teologi och tidigare biskop i Borgå stift i Finland. Under flera decennier har Björkstrand ägnat sig åt kyrkohistorisk forskning. Bland hans tidigare verk om Jacob Tengström kan nämnas: *En kyrkolag i samklang med tidens verkliga behov: den av ärkebiskop Jacob Tengström ledda kyrkolagskommitténs försök att utforma en ny kyrkolag för Finland i komparativt perspektiv* (2007) och *Försök till ny redaction af kyrko*